

FIGYELŐ

Megkezdték a 16. századi, német nemzeti bibliográfia publikálását. A kisebb népek, így a magyar is, abban a viszonylag könnyűnek mondható helyzetben vannak, hogy retrospektív nemzeti bibliográfiájuk legkorábbi századainak feltárása — legalább is mennyiségi szempontból — nem okoz szinte megoldhatatlannak tűnő nehézséget. Hazánkban a kezdetektől a 18. század végéig kb. 30.000-féle nyomtatvány készülhetett, míg Párizsban vagy Velencében, azaz egyetlen városban hozzávetőleg ugyanennyit nyomtak egyedül a 16. században. De ne menjünk olyan messze az összehasonlítás végett: a szomszédos Bécsben a 16. század során közel háromszor annyi kiadvány került ki az ottani sajtók alól, mint amennyi ez idő alatt Magyarországon összesen megjelent.

A világ nyomdai termése a 15. században kb. 30 000 bibliográfiai egységre becsülhető, mintegy félmillió példányban, amelynek rendszeres regisztrálásával és publikálásával a nagy múltú *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW) foglalkozik. A legutóbbi időben sikerült túljutniuk a publikálás első harmadán (vö. *Magyar Könyvszemle* 1979. 313—315.). A 16. századi nyomtatványok hasonlóan teljességre törekvő bibliográfiai összesítésére eddig legfeljebb csak elképzelések akadnak (vö. *Az OSZK Évkönyve* 1980. 131—135.), de érdemi vállalkozás nem. Ezért fokozott jelentősége van az egyes országok retrospektív nemzeti bibliográfiáinak, különösen, ha ezek a korszak könyvtermelésének jelentős részét tudhatják magukénak. Messze kimagaslik e téren Olasz-, Francia- és Németország, ahol összesen a 16. századi nyomtatványoknak legalább háromnegyede készült.

Óvatos becslés alapján az egész világ nyomdai produkcióját a 16. században több, mint félmillió bibliográfiai egységben lehet meghatározni, az ezekből fennmaradt példányok száma pedig megközelíti a tízmilliót. A kiadványok számából a németek részesedése alighanem a legnagyobb: közel járhat a 200 000-hez. Ez egymaga is elegendő magyarázatul szolgál ahhoz, hogy miért nem készült még összefoglaló bibliográfia a 16—17. századi németországi nyomtatványokról. A 18. század elejétől kezdve — elsősorban a német nyelvű könyvekről már meglehetősen jó áttekintés áll az érdeklődők rendelkezésére. Jelenleg a 17. század még az előzőnél is jóval nagyobb nyomdatermésének mindenekelőtt a felméréseivel foglalkoznak a német szakértők, hogy pontosabban kidolgozhassák azok bibliográfiai feltárásának legjobb, ill. leggazdaságosabb módszerét.

Rátérve immár a 16. században a német nyelvterületen készült nyomtatványok regisztrálására, megállapítható, hogy ennek a bibliográfiai „gödör”-nek feltöltésére már korábban is gondoltak. Az érdemi munkálatok azonban csak 1969-ben indultak meg a müncheni Bayerische Staatsbibliothekban a Deutsche Forschungsgemeinschaft hatékony támogatásával. Dél-Németországnak régi könyvekben híresen gazdag gyűjteménye mellé még az indulás évében kijelölték kiegészítés és ellensúlyként az északon fekvő Herzog August Bibliothek-ot Wolfenbüttelben, ahol az állomány korszerű feltárása még jelenleg is folyik. E két gyűjteményre támaszkodva kívánták a nagy vállalkozás első fázisát megvalósítani, ami 1983. év elejére lényegében el is készült. Publikálása ezt követően azonnal megindult.

A németek a patriotika négy kategóriája (nyelvi, területi, személyi és tartalmi) közül csak a másodiknak gyűjtőkörébe tartozó 16. századi nyomtatványok bibliográfiai regisztrálását tűzték ki célul. Miután Németország közjogi területének meghatározása egyedül a 16. században is meglehetősen bonyolult, helyette inkább az összefüggő német nyelvterületet vették alapul. Ebbe beletartozik természetesen az egész mai Ausztria és a német nyelvű Svájc. De e határok mentén egy-két további, német lakosságú várost is figyelembe vettek (pl. Brixen [Bressanone] Dél-Tirolban, Eger [Cheb] Dél-Csehországban, Luxemburg). Ez az a meghatározás, amelynek alapján Josef Benzing rendkívül fontos nyomdászlexikona is készült a 16.—17. századról (vö. *Magyar Könyvszemle* 1984.). Miután Benzing e munkájának nem a második, hanem az első kiadása szolgált a területi gyűjtés alapjául, a mai Burgenland, vagyis az egykori nyugat-magyarországi nyomdahelyek figyelmen kívül maradtak a *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XV. Jahrhunderts* (javasolt rövidítése: VD 16) elnevezésű vállalkozás során.

A fentiekben körvonalazott területen készült a 16. századi nyomtatványok közül — gyakorlati megfontolások miatt — kizárták az egyleveleseket, a kottákat és térképeket. Nem vették figyelembe az e területen kívül megjelent német nyelvű kiadványokat sem, ami pedig másoknál (pl. angolok, spanyolok, csehek, románok) — így nálunk is — igen elterjedt megoldás. Az így immár pontosan körvonalazott gyűjtőkörbe tartozó, előzetes számítások szerint, mintegy 140 000—150 000 kiadvány bibliográfiai regisztrálása lett a vállalkozás célja. A most lezárult első munkafázisban kb. 90 000 cím leírására került sor, ami közel kétharmadát teszi ki a várható mennyiségnek. Ebből a 90 000-ból 27 000 csak Wolfenbüttelben, 24 000 csak Münchenben, 15 000 pedig mindkét gyűjteményben megtalálható. A házon belüli duplumok száma Münchenben 19 000, míg Wolfenbüttelben 18 000. Így a két ún. alapgyűjteményből összesen 66 000 címleírás készült példány alapján. Itt jegyzendő meg, hogy miután a feltárás Wolfenbüttelben még a VD 16 szerkesztésének lezárása után is tovább folyik, az ottani számok némi emelkedésre lehet még számítani. Érdekesek ezek a fenti számok, hiszen eddig szakkörökben is München elsőbbsége volt köztudott Wolfenbüttellel szemben a 16. században a német nyelvterületen készült nyomtatványok vonatkozásában is. Igaz, Münchent súlyos veszteségek érték e területen a második világháború során, míg Wolfenbüttel állománya érintetlen maradt.

Az említett két könyvtárban leírt 66 000 nyomtatványon kívül még mintegy 24 000 további tétel került be a VD 16-ba részben Josef Benzing bibliográfiai gyűjtéséből, részben különböző bibliográfiák kivonatolásával, továbbá több könyvtár bejelentése alapján.

A VD 16 három sorozatban kívánja közzétenni az említett 90 000 tétel adatait: szerzői betűrendben, szellemi közreműködők szerint és nyomdahelyek, ill. műhelyek alapján. Ez a konstrukció is jól szemlélteti, hogy milyen tudatosan kaptak teret a nemzeti bibliográfia sajátosságát hangsúlyozó módon, a különös gonddal feltárt szellemi közreműködők és az egész gyűjtés alapjául szolgáló nyomdahelyek. Most az első sorozat első kötete látott napvilágot nagy alakú (34,5 × 25 cm) formátumban. Erre azért volt szükség, mert nem szedték ki nyomdai úton a címleírásokat, hanem a gépelt katalóguscédulákat az eredeti 74%-ára kicsinyítve reprodukálták: laponként tízet-tízet.

Ez az első kötet a szerzői betűrend teljes „A”-betűjét tartalmazza 6830 cédulán 4538 tételben. Megkülönböztetett figyelmet kaptak a feltárás során — a szellemi közreműködők már említett kibontásán felül — a főművel egybenyomott munkák, amelyek önállóan is kivetésre kerültek. Ez az igényes nemzeti bibliográfia további jellegzetessége. Sajnos e valóban jelentős teljesítmény hangsúlyozására az egybenyomott művek leírását a főművekével együtt egyetlen számsorral jelölték, ami több problémát is okoz: nehezíti az említett két kategória megkülönböztetését, akadályozza az egyértelmű hivatkozást stb.

A nyomtatványok leírását Ludwig Hainnak az ősnomtatványoknál mintegy másfél

évszázaddal ezelőtt alkalmazott módszerével végezték: a címszöveg betűhív közlése sorvég jelöléssel stb. A 16. században egyre elterjedtebbé vált az olvasottabb és így keresettebb szövegek utánnyomása (gondoljunk csak Luther írásaira), nemritkán ugyanabban a műhelyben és sokszor az eredetinek betű és sor szerint történt pontos utánészedeésével. Az ilyen kiadások sajnos a Hain-féle módszerrel készült leírás alapján nem különböztethetők meg egymástól. Ha egy nagyobb könyvtárban az azonos szövegű nyomtatványok valamennyi ott található példányát összevetették, ily módon, tehát teljesen véletlenül, napfényre jutottak az egymástól eltérő szedésű, különböző kiadások, ill. bekerültek ezek leírásai a VD-be, anélkül azonban, hogy azok egymástól akárcsak egyetlen betűben vagy jelben is különböznenek egymástól. De ha a különböző kiadások más és más gyűjteményben vannak, a különbségekre végleg semmi fény sem derül. Az ember akaratlanul is arra gondol, hogy milyen sok fáradságot lehetett volna megtakarítani a VD 16 munkálatai során, ha a munkaigényes Hain-féle leírások tízezrei helyett a címlap reprodukcióját jelentették volna meg, amelynek alapján azután az említett utánnyomások jelentős része is jól elkülöníthető lett volna egymástól. Ez a megoldás ráadásul a régi németországi nyomtatványok világszerte őrzött millióinak bibliográfiai azonosításához is sokkal biztonságosabb alapul szolgálhatott volna.

A most megjelent első kötet is már valóságos kincsebánya, ha pl. az anonymák feloldására gondolunk. Az anyag — roppant igényes módon — szerzőnként nem valamiféle mechanikus (pl. időrend, a címek szoros betűrend) szempont, hanem magának a szövegnek alapján nyert besorolást — beleértve a fordításokat is — tekintet nélkül a címek esetleges eltéréseire. Roppant értékes és igen nagy munkaráfördítást igénylő, de egy nagy nemzeti bibliográfiához méltó megoldás. Kitűnő fogás volt még az, hogy minden új szöveg kiadásai közül a legelső a sorszám kövérítésével kiemelését kapott. Még hosszan lehetne sorolni a további ügyes és hasznos megoldásokat, amelyekkel a VD szerkesztősége, amelyet a munkák megindítása óta Dr. Irmgard Bezzel vezet, példamutatóan élt.

A további módszertani elemzés helyett tünik inkább még a VD első kötetébe magyar szempontból belelapozni. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy kevés olyan nemzet van, amellyel a történelmünk során — különösen a könyvnyomtatás területén — olyan sok szállal kapcsolódunk, mint a német. A fentiekben körvonalazott gyűjtőkori szempontok alapján tehát területi hungarikára nem számíthatunk, és a magyar nyelvű nyomtatványok közül pedig csak nagyon kevés készült német nyelvterületen (elsősorban Bécsben), így ezek száma elenyésző a VD-ben. Azonban személyi és tartalmi hungarika egész sorát lehet megtalálni már az első kötetben is. A személyiek között akadnak ritkák (pl. A 1035 = RMK III 521) és kevésbé ritkák (pl. A 710 = RMK III 474). A második sorozatból, amely majd a szellemi közreműködők rendjében közli az adatokat, nyilván még számos további adat előkerülésére lehet számítani. Előlegképpen álljon itt most csak Hunyadi Ferenc tevékenységének említése a Forliból származó, itáliai orvos, Girolamo Mercuriale *De puerorum morbis tractatus* c. műve (Frankfurt am Main 1584) megjelentetése kapcsán (A 1787).

Külön kiemelés és méltányolást igényel az a gondosság, amellyel a VD 16 szerkesztősége a nem német származású személyek keresztnéveit igyekezett rekonstruálni. Így az említett és a Trója-históriájából a magyar irodalomtörténetben is nevet szerzett „Ferenc Hunyadi” mellett még egész sor más, magyar személy korrektnévalakjával lehet a kötetben találkozni: „György Bóna, Sebestyén Liszty” stb. („Miklós Istúanffy” esetében egy kis hiba csúszott be.) Sebastianus Ambrosius (1554—1600), kismárki lutheránus lelkész nevénél utaló áll, amely „Lam Sebestyén”-re szól. Az egyik lábára béna Ambrosius ragadványneve — a németül bénát jelentő — „Lahm” vagy „Lam” volt. Ráth György 1894-ben — kora szokásának engedve, amely Goethe János Farkasról is írt — abból azután a „Lám (Ambrosius) Sebestyén” nevet alkotta. Az RMNY első kötetében tudatosan az

„Ambrosius” névformát alkalmaztuk, hiszen a nevezett sohasem írt magyarul, és magát is mindig „Ambrosius”-ként jelölte kiadványaiban. Sajnos az irodalomtörténeti bibliográfia (*A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig*. Bp. 1972. 586.) átvette a Ráth által használt névalakot. Nagy irodalomtörténetünk (*A magyar irodalom története 1600-ig*. Bp. 1964. 547.) „Ambrosius Lám Sebestyén” alatt regisztrálta. Ezek után nem csodálkozhatunk, ha a külföldieknek komoly gondja akad a magyarországi személyek névalakjaival kapcsolatban.

A VD 16 első kötetében történő felületes tallózás során is már egész sor tartalmi hungarikára lehet bukkanni, amelyek pl. a korabeli magyarországi eseményekre vonatkoznak. Mutatóban álljanak itt egyedül az „Auszug” szóval kezdődő 1566. évi híradások a magyarországi harcokról. A szakirodalom ilyet eddig nem kevesebb, mint 15 különböző kiadásban tartott számon (Göllner, Weller, Kertbeny, Apponyi, Ráth, Hubay). A VD 16-ban 12 leírás található (A 4448—4459), amelyek közül három (A 4448, 4450, 4453) a fentiekben felsorolt alapvető bibliográfiákban és katalógusokban nem található. Jó példa ez arra, hogy a VD 16 alapos átvizsgálása során még milyen sok és érdekes magyar vonatkozású nyomtatvány előkerülésére lehet számítani.

A lelőhelyként a VD 16 bevezetőjében (XLVI—XLIX. lap) felsorolt 152 könyvtár között egyetlen magyarországi gyűjtemény sem szerepel, pedig e jegyzékben egy tucat a VD 16 gyűjtőkörén kívüli területen fekvő könyvtár is található Helsinkitől Rómaig és Brünntől Washingtonig. Jogos a remény, hogy az OSZK 16. századi nyomtatványairól most befejezés előtt álló katalógus kinyomtatása után legalább a legnagyobb hazai gyűjtemény állománya bekerül majd a nemzetközi szakma köztudatába. A 342 tételben közölt (L—LXXII. lap) források jegyzéke egyben a legfontosabb e tárgyban közreadott kiadványok jó bibliográfiájaként is felfogható. Itt öt mű, ill. cikk található magyar szerzőtől. Valóban nehéz még további olyan kiadványt találni nálunk, amely a VD 16 leírásához szükséges igényességgel ismertette a 16. századi kiadványokat.

Mindent összefoglalva rendkívül sok adatot tartalmazó új bibliográfiával lettünk gazdagabbak. Számunkra különösen fontos forrással szolgál a magyar vonatkozású régi nyomtatványok regisztrálásához. Nagy várakozással nézünk tehát a további kötetek (számszerint 40—42, előreláthatólag egy évtized során) megjelentetése elé. Biztos, hogy ilyen hatalmas és értékes „preprint” még soha és sehol sem készült, hiszen a VD 16 még csak a tervezett nagyvállalkozás első fázisának eredményeit publikálja.

BORSA GEDEON

Adatok az RMK kiadásának történetéhez. Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtárának* keletkezéstörténetét és korszakos jelentőségét legutóbb az RMNy első kötetének bevezetőjében foglalták össze röviden és tömören a szerkesztők. Ez felment bennünket ennek bővebb taglalásától. Helyette mindjárt arra az adatra térünk, melyet az MTA Könyvtárának kéziratárában találtunk.

Az Akadémia működésében fontos szerepe volt a bizottságoknak. Az Alapszabály 48. §-a értelmében: „Oly ügyek, melyek bővebb átvizsgálást kívánnak, előleges tárgyalás végett bizottmányokhoz utasíttatnak.”¹ A legrégebb közülük — a Történettudományi Bizottság — állandó jelleggel 1854-ben alakult. Legfontosabb feladatának a magyar történelem kútfőinek felkeresését, gyűjtését és kiadását tartotta.² A hatalmas sorozatok

¹ Az Alapszabály az *Akadémiai Értesítő* 1858. 557. lapján jelent meg.

² *Akadémiai Almanach* 1861-re. 68—71.

(*Magyar Történelmi Tár, Monumenta Hungariae Historica, Magyar Országgyűlési Emlékek, Erdélyi Országgyűlési Emlékek, Diplomatai Emlékek, Török—magyarkori Történelmi Emlékek. Archivum Rákócziánium*) százat jóval felülhaladó kötetei közül azonban nem mindegyik készült el a tervezett időben.³ Ilyenkor a Bizottság, melyben Toldy Ferenc halála után Fraknói Vilmos vette át az előadói tisztelet, más munkákat pártfogolt, hogy a rendelkezésére álló évi pénzügyi keret el ne vesszen.⁴

Így került sor az RMK I. kötetének segélyezésére 1879-ben. A Történettudományi Bizottság üléséről vezetett jegyzőkönyv így emlékezik meg erről:

„12. Bizottsági előadó jelenti, hogy Szabó Károlynak »Régi Magyar Könyvtár« című munkájáért az Igazgató Tanács 500 ft-nyi tiszteletdíj-pótlékot engedélyezett, a mely azonban csak a jövő évi költség vetésből, a »Vegyes kiadások« rovatából lesz utalványozható; mivel pedig szerző az említett összegnek a jelen évben kifizetésére nagy súlyt helyez. kérdést tesz, nem lehetne-e ezen összeget a Történelmi Bizottság rovatából előlegezni?»

A középen kettéválasztott lap bal felén mindig az előterjesztés szövege található, a jobb oldalon a határozat, mely ebben az esetben egészen rövid: „A bizottság ezen előleget jóváhagyta, oly föltétel alatt, ha az elnökségnek az ellen nincs kifogása.”⁵

Segélyezték az RMK II. kötetének munkálatait is. Erről egy aláírás nélküli — alighanem az előadó (titkár), Ipolyi Arnold összeállította — irat tanúskodik, amely az 1883-as év kiadványait veszi számba.⁶ Ebből kiderül, hogy a bizottság a történelem kútfórait képező munkák mellett olyan önálló műveket is szerepeltetett tervében, melyek eredeti kutatáson alapulnak. „Nem először történt most, hogy a mit az írók jóhiszeműséggel kiadásra ajánlottak, a bizottság pedig kiadásra készséggel felvállalt, az illető esztendőben meg nem jelenhetett.” Ezért azután a bizottság 1883 második felében esetről esetre határozatot hozott már elkészült, tudományos becsű munkák kiadására. Ezenkívül segélyezte a Történelmi Tár megjelenését és „Szabó Károly bibliographiai munkáját is 1000 forinttal.”

Mindössze ennyi maradt fenn az MTA Történettudományi Bizottságának iratai között az RMK I. és II. kötetének támogatásáról, de talán e néhány adat is hozzájárul tudománytörténetünk jobb megismeréséhez.

KÓHEGYI MIHÁLY

Figyelemre méltó antikvár-könyvjegyzékek. A könyveket szerető emberek nem kis örömeire szolgálhat a Borda Antikvárium I. sz. ajánlójegyzéke, amely a magyar nyelvészettel kapcsolatos kéziratokat és nyomtatványokat tartalmaz. Levelek és feljegyzések találhatóak benne Arany Jánostól, Czuczor Gergelytől, Gvadányi Józseftől, továbbá 181 nyomtatvány ismertetése az 1605 és 1945 közötti időből. Egészen csinos kis gyűjtemény, ha egy nyelvész ezt otthon a háta mögött tudhatná. (A kissé borsos árak azonban aligha teszik ezt lehetővé egyetlen filológus számára.) Az ajánlottak között ráadásul néhány igen

³ A bizottságról részletesen FRÁTER Jánosné: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854—1949)*. Budapest, 1966.

⁴ A bizottságnak, majd százéves működése alatt, mindössze hat előadója volt: Toldy Ferenc (1854—1875), Fraknói Vilmos (1875—1880), Pesty Frigyes (1880—1889), Fejérfataky László (1889—1914), Áldásy Antal (1915—1932) és Lukinich Imre (1932—1949).

⁵ MTA Könyvtár, Kézirattár. Történettudományi Bizottság jegyzőkönyvei 1879. október 11. ülés 13. pontja.

⁶ MTA Könyvtára, Kézirattár. Történettudományi Bizottság iratai, 20/1884. Kelt 1884. január 10.

érdekes példány is akad. Így pl. Horváth János egyik különlenyomata 1941-ből Nagy J. Bélának szóló tízsoros verse kéziratával, amely egyben cikke témájához kapcsolódó kedves ajánlás. (71. tétel és reprodukció a borító hátsó lapján.)

Azonban erre a rövid ismertetésre nem önmagában az ajánlott könyvek értéke vagy nevezetessége adta az indítást, hanem a jegyzék alapállása. Az egész kis kiadványból kiviláglik, hogy az antikváriusi ajánlaton túlmenően az összeállító szándéka olyan katalógus megjelentetése volt, amelyet érdemes megőrizni. Az utóbbi évtizedek e téren nem kényeztettek el túlságosan bennünket Magyarországon. Önmagában nem sok antikvár könyvjegyzék került nálunk megjelentetésre, és ezek megmaradtak az ilyen kiadványok elsődleges funkciója mellett: eladni az ismertetett tételeket. Borda viszont — legalább is számomra úgy tűnik — maga választotta külön útra kíván lépni: arra törekedett, hogy közreadott ajánlatát a példányok elkelte után is érdemes legyen még újra kézbe venni. Ez csak elismerést érdemel, hiszen ez az igényesség önmagában még nem jelent számára külön anyagi előnyt, csak többletkiadást és -munkát.

Az említett ambíció olvasható ki a tételek leírásából és a jegyzék kiállításából egyaránt. A kéziratok levelek szövege egész terjedelmükben közlésre került. Ez a körülmény egyszerűen forrásértékűvé avatja a kis kiadványt. Ugyanez áll a kéziratok ajánlásokra és az aláírások reprodukálására is. A mintegy harminc címlap és néhány érdekes illusztráció az ajánlott könyvekből, amellettt hogy hatékonyan támogatja a vevőkészség felkeltését, még ráadásul dekoratívak is. Különösen vonzóznak találok könyvtörténész szemmel nézve ugyanannak a mondatnak két különböző kiadásból, eltérő szedésben történő bemutatását egymással szemben (28. lap). Mátyás Flórián sorai nyelvészeti vállalkozásának megfenekléséről pedig kifejezetten kultúrtörténeti érdekességű (105. tétel). A megbízható bibliográfiai hivatkozások és viszonylag sok kiegészítő megjegyzés egyrészt a bemutatott könyvről, másrészt az ajánlott példányról mind tiszteletreméltó igényességről tanúskodik.

A sajtóhiba ördöge persze e jegyzéket sem kerülhette el: pl. a 100. tétel alatt „Márton István: Prectische . . .” olvasható „Márton József: Practische . . .” helyett. Nem tűnik — legalább is számomra — túlságosan meggyőzőnek a német nyelvészeti dolgozatok szerepeltetése (111. sz.) a „magyar nyelvészet” megjelölésű jegyzékben. Ezek az apróságok azonban nem ronthatják le a könyvszeretők örömét, amikor újra meg újra kézbevehetik ezt a rendkívül gyors átfutással megjelentetett és a mai adottságok mellett igényesnek mondható köntösbe öltöztetett füzetet, amely sok gondnal, hozzáértéssel, sőt — én úgy érzem — szeretettel is készült. Érdeklődéssel várjuk a folytatást.

* * *

E recenziót közreadó folyóirat megjelentetésének átfutási ideje lehetővé tette, hogy ismertető kiegészítést fűzzön a már korábban leírt soraihoz. 1984. február elején — tehát négy és fél hónappal az első után — ugyanis kézbe vehettük a Borda Antikvárium 2. sz. ajánlójegyzékét is, amely a *Hungarica 1712—1812* címet viseli. Ebben — mintha csak olvasta volna a katalógus összeállítója a fenti ismertetést, ami pedig biztosan nem történt meg — közli „az 1. ajánlójegyzékben észlelt hibák jegyzéké”-t, benne természetesen a „Márton”-féle mű kapcsán tett fenti észrevételnek megfelelő kiigazítása. (A sajtóhiba azonban pokoli dolog. A 2. számú katalógus kézbevétele pillanatában megfogott a borító elején reprodukált és a „Fortuna” c. sorsvetőkönyvből jól ismert szibilla-metszet. A részleteket megismerendő kerestem a leírásra utaló számot. Ezt meg is találtam a hátlap alján, de sajtóhibával: 290/1 helyett 190/1. Ennél is zavaróbb a 221. tétel évszámhibája, mert az 1750. helyett megadott 1705. esztendő még a katalógus időkoréből is kiutal.)

Második alkalommal — majdnem kétszeres terjedelemben — bővebben merített Borda készleteiből, mert a korábbi 184 helyett most 266 tételt ajánl jegyzékében az előzőt foly-

tató sorszámozással. (Vajon ez a megoldás is a katalógusok megőrzésének szándékára vezethető vissza?) Természetesen a szélesebben fogalmazott témakör több mű bemutatását tette lehetővé. Szokatlan az időkor megválasztása: a Szabó Károly és a védettségi rendelet által kicővekelte 1711. esztendő kötet 101 év!? Az ismertetéshez igénybe vett és a borító belső lapján közölt irodalomban — sajnos — nem szerepel a Petrik-féle bibliográfiát kiegészítő V. és VI. kötet 1971—1972-ből, jóllehet arra a leírásokban hivatkozás történik (pl. 209. tétel).

A modern reprodukciós technika a korábbiaknál jóval könnyebbé teszi a képek közre adását, amivel e katalógusok élnek is: a 2. ajánlójegyzékben több, mint nyolcvanat lehet belőlük megszámolni (51 címlap, 7 kézirásos bejegyzés, a többi könyvdísz, ex libris, illusztráció stb.). Sőt ez alkalommal egymás mellé rakott könyvgerincet, köztük egy táblát is, lehet látni. (Sajnos e képek minősége — szükségszerűen — elmarad a vonalas reprodukciók mögött.) Különösen bájosak a könyvek olvasói által a lapok szélére rajzolt, figyelemfelhívó kezek másainak feltűnése a katalógus több helyén is.

Hangsúlyozottan dicsérendő a kiadványok változatainak felismerése és ezeknek képekkel és kíséző megjegyzésekkel történt illusztrálása (pl. 10—11. lapon). Miután magam is foglalkoztam Bod Péter több munkája különböző kiadásainak problémájával, különösen értékelem a 223. és 225. tétel ismertetését. E kiegészítés végére is kerüljön az eredeti szöveg zárómondata: „Érdeklődéssel várjuk a folytatást”.

BORSA GEDEON